

УДК 745.522(1979; до 1935 Персія: 477)"-5–20"

DOI <https://doi.org/10.32782/uad.2024.6.23>**Школьна Ольга Володимирівна,**

доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри образотворчого мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
ORCID ID: 0000-0002-7245-6010
dushaorchidei@ukr.net

Белнакіта Уляна Миколаївна,

аспірантка кафедри образотворчого мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка
ORCID ID: 0000-0001-9082-8415
zpr.ukr.ua@gmail.com

ІРАНСЬКІ КИЛИМИ ФІРМИ «ФАРАВАХАР» З ТРАДИЦІЙНИМИ СЮЖЕТНИМИ КОМПОЗИЦІЯМИ І ЖИВОПИСНИМИ СЦЕНАМИ

Мета статті – розкрити специфічні технологічні, композиційні та художньо-образні особливості іранських килимів фірми «Фаравахар» з сюжетними композиціями, зважаючи на поширення тенденції останнім часом в Україні прикрашати сучасні інтер'єри орієнтальними творами мистецтва, притаманну здебільшого міському середовищу початку XXI століття, зорієнтовану, насамперед, на вузьке коло поціновувачів антикваріату та колекціонерів Києва, Одеси, Львова, Харкова. Основна ідея дослідження зводиться до унікального асортименту виробів, представлених на українському ринку підприємством «Фаравахар», що вирізняються високою культурою виконання та специфічною філігранністю добору малюнків з традиційної персидської мініатюри, з довершеним, досконалим технічним втіленням викінчених мистецьких ідей. Інструментарій дослідження базується на сукупності принципів, підходів і методів. Зокрема, ґрунтується на принципі всебічності, мистецтвознавчому, дизайнерському та виробничому підходах; онтологічному, герменевтичному, аксіологічному, історико-генетичному, історико-хронологічному, компаративному, культуротворчому, соціо-культурному, іконографічному, формально-стилістичному та методі мистецтвознавчого аналізу. Серед значущих завдань дослідження виокремлюється необхідність окреслити сутність специфічних рис творчості іранських майстрів у галузі традиційного перського килимарства, що сполучає аспекти знання технології та художньої майстерності з виготовлення сюжетних малюнків, запозичених з перської літератури, написаної на фарсі; потреба у визначенні кола художників знаних центрів килимарства Ірану, що працюють у двовузловій техніці, у тому числі із використанням шовкової нитки; а також необхідність розрізнення творчого почерку окремих майстрів, котрі спеціалізуються на розробці сюжетів іранської мініатюри у сучасному килимарстві Ірану, зважаючи на колористику, використання орнаментальних композицій у роботах конкретних авторів та повноцінного введення їх імен до переліку найкращих фахівців цього виду мистецтва початку XXI століття, імена яких асоціюється із кращими взірцями унікальних авторських творів. Наведено дані щодо доробку окремих майстрів у знаних осередках перського килимарства, зважаючи на ключові стилетворчі риси цієї царини декоративно-прикладного мистецтва і дизайну означеної країни 2010-х – 2020-х рр. Унаочнено найбільш цінні, знакові роботи різних авторів вказаної країни в означеній галузі, представлені в Україні фірмою «Фаравахар». Розкрито іконографічні характеристики творів сучасних іранських художників килимарства з сюжетом, в котрих відчувалася рука вправного майстра зі знанням найдорожчих світових технік виконання репрезентативних творів цієї групи з мотивами традиційних живописних сцен перської мініатюри.

Ключові слова: килим, Іран, Фаравахар, сюжет, проєкт, декор, композиція, Україна, дизайн, початок XXI століття, перська мініатюра, живописні сцени, килимарство, стилістика, колористика, декоративно-прикладне мистецтво.

Shkolna Olga, Belnaqita Ulyana. IRANIAN CARPETS OF THE FARAVAKHAR COMPANY WITH TRADITIONAL PLOT COMPOSITIONS AND PICTURESQUE SCENES

The purpose of the article is to reveal the specific technological, compositional and artistic-figurative features of Iranian carpets of the Faravakhar company with plot compositions, taking into account the recent spread of the trend in Ukraine to decorate modern interiors with oriental works of art, which is characteristic mostly of the urban environment of the early 21st century, and is focused primarily on a narrow circle of antique connoisseurs and collectors of Kyiv, Odessa, Lviv, and Kharkiv. The main idea of the study is reduced to a unique range of products presented on the Ukrainian market by the Faravakhar company, which are distinguished by a high culture of execution and specific filigree selection of drawings from traditional Persian miniatures, with a perfect, perfect technical embodiment of finished artistic ideas. The research toolkit is based on a set of principles, approaches, and methods. In particular, it is based on the principle of comprehensiveness, art history, design and production approaches; ontological, hermeneutic, axiological, historical-genetic, historical-chronological, comparative, cultural-creative, socio-cultural, iconographic, formal-stylistic and art history analysis methods. Among the significant tasks of the study, the need to outline the essence of the specific features of the creativity of Iranian masters in the field of traditional Persian carpet weaving, which combines aspects of knowledge of technology and artistic skill in the production of plot drawings borrowed from Persian literature written in Farsi, is highlighted; the need to determine the circle of artists of the famous carpet weaving centers of Iran, working in the two-knot technique, including using silk thread; as well as the need to distinguish the creative handwriting of individual masters who specialize in developing plots of Iranian miniature in modern carpet weaving of Iran, taking into account the color scheme, the use of ornamental compositions in the works of specific authors and the full introduction of their names to the list of the best specialists in this type of art of the beginning of the 21st century, whose names are associated with the best examples of unique author's works. Data are provided on the achievements of individual masters in well-known centers of Persian carpet weaving, taking into account the key style-forming features of this area of decorative and applied arts and design of the specified country in the 2010s – 2020s. The most valuable, iconic works of various authors of the specified country in the specified field, represented in Ukraine by the Faravahar company, are illustrated. The iconographic characteristics of the works of modern Iranian carpet weavers with a plot are revealed, in which the hand of a skilled master with knowledge of the most expensive world techniques for performing representative works of this group with motifs of traditional pictorial scenes of Persian miniature was felt.

Key words: carpet, Iran, Faravahar, plot, project, decor, composition, Ukraine, design, early 21st century, Persian miniature, pictorial scenes, carpet weaving, stylistics, coloristics, decorative and applied arts.

Постановка проблеми. Оскільки перські килими можна умовно розподілити на два основні різновиди: племінні (тобто окремих спільнот) і певних типів композиції візерунків, то саме з цього боку варто поглянути на їхнє різноманіття. Адже аналіз цих творів, як історичних, так і сучасних, передбачає розуміння специфіки традиційних технологій, візерунків, сюжетних мотивів, джерел інспірації і має здійснюватися з урахуванням розуміння специфіки розвитку декоративно-прикладного мистецтва і дизайну Західної Азії. Також іранські килими необхідно вивчати комплексно, враховуючи географію походження. Наразі найбільша складність – це мовний і комунікативний бар'єр, що обмежує, з одного боку пошук першоджерел, виданих лише на фарсі, а з іншого – майже цілковита неможливість обстеження творів, що зберігаються в колекціях Ірану, куди зараз нема доступу.

Аналіз досліджень і публікацій. З-поміж відомих праць на тему перських килимів, варто особіно виділити монографії Дженні Хаусго «Племінні килими – знайомство з ткацтвом племен Ірану» (Лондон, 1978) [10, с. 1–174] та Дж. Опі «Племінні килими Південної Персії. Східні килими» (Мадрид, 1981) [14, с. 3–223], в яких приділено увагу творам кочових народностей Ірану, з-поміж яких окремі твори імітують купол мечеті Шейх Лотфалли в Ісфахані, головні двері мавзолею імама Махрука в місті Нішапурі, мечеть святого імама в Ісфахані, Персеполіс тощо.

Також у другій половині 1970-х, ще до Ісламської революції, було видано працю М. Х. Бітті «Килими Центральної Персії – з особливою увагою до килимів Кірмана» (Шеффілд, 1976) [12, с. 2–102], в котрій було доповнено інформацію, оприлюднену у виданнях Дж. Леттермейна «Велика

книга про східний килим» (Мюнхен, 1962) [11, с. 2–375], «Шедеври перських килимів» (Тегеран, 1972) [12, с. 2–1351], а пізніше розширено у книгах Г. Еберхарта «Від Коньї до Коканда – рідкісні східні килими» (Мюнхен, 1982) [9, с. 3–196] та А. К. Едвардса «Перський килим» (Лондон, 1983) [7, с. 4–419].

Окремо також варто зупинитися на публікаціях, фокус яких зосереджено на певних історичних періодах і понятійно-категоріальному апараті. З-поміж них варто згадати альбом, упорядкований Б. Керол, з емоційною назвою «Виткане з душі, виткане з серця: текстильне мистецтво Сефевідського та Каджарського Ірану, XVI–XIX ст.», що є каталогом виставки у Колумбійському Музеї текстилю (Вашингтон, 1987) [6, с. 2–334], а також «Словник східних килимів з монографією про ідентифікацію за переплетенням» І. Нефф та К. Маггс (Нью-Йорк, 1979) [13, с. 2–238].

Виклад основного матеріалу дослідження. Найдавнішим перським килимом вважається Пазирикський килим (рис. 1), виконаний у червоно-золотавій гамі, близько IV ст. до н.е., що був знайдений у мерзлоті Сибірських гір в скіфському курганному похованні. Його розмір 180х200 см, прикрашений килим мотивами декоративно потрактованих іранських жовто-плямистих оленів, грифонів та вершників на конях, що оточують зірчастий середник малюнку виробу. Твір, якому 2500 років, належить до східної класики

Рис. 1. Фрагмент килиму з поховання скіфів у Пазирикському кургані. Вовна, IV ст. до н. е.

стилетворчого періоду Ахеменідського Ірану, що розвивався синхронно добі Фідія в античній Греції, та вирізняється високою культурою пластичного моделювання образів. Перші твори такого типу виконувались на лляній основі й вже у давнину мали притаманну їм умовність та зв'язок з домусульманською іранською мініатюрою [12, с. 2–1351].

У часи греко-перських війн Александр Македонський дивувався ошатності килимів, котрими було прикрашено палац Кіра Великого у Пасаргадах. Вже у VI ст. у рукописах згадується перський килим з зображенням саду «Бахристан» / «Весна Хосрова» (122х30 метрів) з Ктесіфону (наразі місцевість на теренах Іраку), зітканий з вовни, срібних і золотих ниток і прикрашений перлами та самоцвітним камінням. Надалі така ж гігантоманія була властива епічному європейському арасу – так званому «Килиму з Байє» [11, с. 2–375].

Килимарство Ахеменідів було продовжено під час правління династії Сасанідів, але наступний злет цього виду мистецтва у персів відбувся вже в добу шахіншахів Сефевідів. Вони правили від XIV ст. у Південному Азербайджані, а з 1502 по 1722 рр. – всім Іраном. Тоді за прикладом Великих Моголів і Тимурідів з'явилася мода прикрашати всі палаци, мечеті, святі місця, мавзолеї килимами, витканими одинарним вузлом Сенне (асиметричний чи подвійний вузол, в якому основа розташовується довкола двох ниток, проте лише одна з них цілком закрита по колу, техніка відома в Ірані, Індії, Китаї, Пакистані, Афганістані).

Так, найбільш репрезентативні інтер'єри наповнювалися творами з царських майстерень. Здебільшого композиція центрального поля виробу при цьому складалася або з флоральних мотивів, або геометризованих медальйонів [6, с. 2–334].

Хоча на вказаний період часу в Європі, особливо в живописі, де зображалося доволі лише середовище, спочатку увійшли в моду анатолійські килими. Останні ткалися двовузловою технікою так званими симетричними вузами або за допомогою симетричних й асиметричних вузлів у техніці «Джафті».

Загальною назвою вузлів перських килимів є Фарсбаф, турецьких килимів – Туркбаф (Гіордес) [13, с. 2–238].

Новий підйом цього виду мистецтва прийнято пов'язувати з шахіншахом (царем царів) Ісмаїлом (правив від 1487 по 1534 рр.), від періоду якого лишилося понад 1500 килимів ручної роботи. Адже означений правитель підтримував розвиток ремісничих центрів у містах. З-поміж класичних взірців цього часу вирізняється килим з мечеті міста Ардебіль (так званий Ардебільський килим) (рис. 2) з північно-західного Ірану, що нині зберігається у лондонській колекції Музею Вікторії та Альберта, а також килими мисливського типу зі збірок Музею Полді Пеццолі у Мілані, Стокгольмського палацу, Лувру (килим з Мантесу зі сценами тварин і полювання).

Рис. 2. Ардебільський вовняний килим Тебрізької школи (терени Азербайджану), витканий вузлом Фарсбафом. Середина XVI ст. Відреставрований і реконструйований у XIX ст. 11,5х5,34 м.

Ці твори становили серйозну конкуренцію широко відомим на той час турецьким анатолійським взірцям з провінцій Конья, Сівас, Кайсері зі стилізованими візерунками штибу гір і іслімі [13, с. 2–238].

На початку XVI століття іранські килими набули популярності в Індії, де в Агрі, Лахорі та Делі почали виконували килими у перському стилі, взоруючись на шедевральні твори Кашану (тут виконували їх з шовку), Ісфахана, Кірмана та Герата (останній – у межах теренів сучасного Афганістану). Падишах Акбар імперії Великих Моголів, котрий був великим шанувальником мистецтва, залучав перських ткачів до свого килимового виробництва в Агрі. Він заснував тут окремі килимарські майстерні штибу придворних китайських, басилевських у візантійських імператорів, і наikkaшанах – імператорських майстерень Османської імперії, започаткованих на підвалинах царгородських. У той час особливо цінувалася розкіш іранських мініатюр, а також цей же жанр у килимарстві.

Наприкінці XVI – на початку XVII століть під час правління Шаха Аббаса, що переніс столицю своєї держави до Ісфахану, міста ремісників, перський килим, який у цей час почали ткати переважно на шовкових нитках основи, інколи вводячи золото й срібло. Завдяки цьому він отримав широку популярність не лише на Сході, а й у Європі. Промисел поширився у цей період національного відродження у великих містах Хамадані, Ширазі, Гераті, Фарахані, Тебрізі, Герізі, Сеннесі, Бідшарі, Кашані, Язді, Машарі, Машхаді, Кумі, Тебрізі, Біджарі, Кермані, Афшарі, Ахарі, Бехшайєші, Бірджені, й місцеві килими отримали назву за регіоном походження [10, с. 1–174], [14, с. 3–223], [12, с. 2–102]. Наприкінці доби Ренесансу в Європі вже з'явилися цінителі перських, особливо шовкових килимів.

Так, у межах ідей сарматизму особливо захопився ними король Речі Посполитої Зигмунт Ваза, котрий 1601 року замовив у Кашані виробництво килимів з витканими на них державними символами Польщі, котрі нині зберігаються у «Президент-Музеї» Варшави. Також перські вироби цієї текстильної групи стали зображатися у цей само час на

жиописних полотнах європейських художників, їх почали колекціонувати. На сьогодні одним з найдорожчих є великий килим XVII ст. перського виробництва (довжина 4 м), проданий на аукціоні Christie's у Лондоні за 5,5 млн. фунтів стерлінгів 2010 р.

За подальші 5 століть унікальними творами іранських килимарників збагатилися музеї не лише Тегерану, а й Парижу, Лондону, Музею мистецтв «Метрополітен» у США).

У XVII–XVIII століттях захоплювалися перським килимарством й на теренах сучасної України, де започаткували в означений час низку тапісярень і персіярень [1; 2; 3; 4; 5], на котрих працювали перські, турецькі (вірменські) та польські ткачі. З цього часу, окрім традиційних візерунків з квітковим орнаментальним овальним полем всередині із квіткою гранату, митці багатьох країн Європи намагалися поєднувати традиційні для іранського мистецтва мотиви кипарису, вводили зображення сцен полювання, птахів і тварин, іранською мініатюри за «Шах-Наме» Фірдоусі (так звані «садові килими») [7, с. 4–419].

У цей період часу окремою тенденцією європейського живопису стало зображення перських килимів у творах визначних художників штибу Антоніса ван Дейка, Пітера-Пауля Рубенса, Яна Вермейєра Делфтського. Тоді європейці не розрізняли іранські килими за функцією та не вникали у релігійний зміст речей для богослужбових потреб. Тому на картинах пізнього Середньовіччя – раннього Нового часу зустрічаються і молитовні намазні килимки із зображенням міхрабу (перська версія назви – джанамасі), – арки, що вказує напрямок Мекки і Кааби, – священних місць для мусульман.

Нова ера піднесення перського килиму припадає на останній придворний етап Імперії Каджарів кінця XIX століття, коли через налагоджені тебрізькими торговцями шляхи, його почали експортувати до європейських країн (переважно через Стамбул). З цього часу англійці, німці, голландці почали відродження традиційного перського килима «Золотого віку» і започаткували низку спільних з Іраном виробництв.

Зацікавленню цим видом витонченої продукції (особливо після всесвітніх виставок у Відні 1873 р. і Парижі 1878 р.) надалі сприяло вже в династію Пахлеві (від Шаха Рези) поширенню моди на екзотичну перську продукцію доби ар деко. Цінувалися мотиви пейслі (індійський огірок), гюль (квітка, троянда), харчанг (іранський краб), Мінах Чані (чотирицвіття), синь-і-Султаг (чотириваззя із трояндами та пташками), туркман (геометризована розета, частіше 8-гранної форми, що нагадує японські родові знаки-печатки Камон), антеміон (нагадує невелику мандалу), грецький хрест, мотиви куфічної в'язі, звірів, поло, мотиви полювання, райських садів. Причому у німецькій термінології вживаються визначення, близькі фарфоровим декорам «мустер-рапорт».

Наразі витончені малюнки перських сюжетних килимів – це вагома складова антикварного ринку Європи і продукція, розрахована на заможних цінувальників орієнтальних традицій. Упродовж останнього десятиліття значну частину українського ринку іранських килимів становлять високохудожні твори фірми-постачальника ексклюзивних виробів цієї категорії від майстрів «Фаравахар» [8], що працює у сегментах сучасних творів машинної в'язки з більш дешевих синтетичних ниток (рис. 3 і 4), і реномових творах з вовни та шовку, виконаних з високоякісної вовни та шовку (рис. 5 і 6). Останні вирізняє не лише висока культура виконання, а й довершеність пластичного вирішення малюнку та колористики виробів.

Висновки. Отже, традиційні перські килими існували від часів Ахеменідського Ірану, розвивалися в епоху Сасанідів, Сефевідів, Каджарів, Пахлеві. Завдяки розселенню скіфів, відомі були вже у давнину на теренах сучасної України, де пізніше, вже від часів епохи бароко розвивалися власні персіярні та тапісярні, куди запрошували, насамперед, іранських та турецьких (вірменських) ткачів. В останнє десятиліття ексклюзивні перські килими виробництва майстрів об'єднання «Фаравахар», представлені на ринку України. Сьогодні вони зачаровують традиційними сюжетами іранської мініатюри зі сценами

Рис. 3, 4. Майстри фірми «Фаравахар». Сучасний килим машинної в'язки (суміш ниток на основі синтетики і вовни) в історичній тематиці «Пори року», 1,5х2,5 м. Місто Машхад.

Майстри фірми «Фаравахар». Килим «Поло» – різновид стародавнього перського військового тренування, що стало підвалинами сучасного однойменного різновиду спорту (перський килим з вовни та шовку з високим м'яким ворсом, виконаний у межах історичної тематики) з підписом майстрів фірми «Фаравахар». Місто Кум. 212х303 см.

полювань, військових змагань «поло», пір року, райських садів із райськими кущами і звірами. Наразі сучасні окремі дизайн-проекти цих східних творів включають типові елементи декору, притаманні для композиції кращих кумських, машхадських, яздських,

кашанських, ісфаханських, тебрізьких килимів, та композицію із живописними сценами, де майже відсутня перспектива, стилістика та колористика яких вирізняє реномові шедеври орієнтального декоративно-прикладного мистецтва.

Рис. 5, 6. Майстри фірми «Фаравахар». Ексклюзивний іранський сучасний килим з винятковою деталізацією найдрібніших візерунків «Старовинне Полювання». Натуральний шовк з глітером. Місто Кум. 100х150 см.

Майстри фірми «Фаравахар». Ексклюзивний іранський гладко стрижений сучасний килим «Антік: два леви». Ручна робота майстра Ферузі з міста Язд із підписом. Вовна, символічний тематичний східний дизайн. 283х385 см.

Література:

1. Архів Школьної О. В. Польові дослідження Ольги Школьної.
2. Школьна О. (2018). Великосвітські мануфактури князів Радзивіллів XVIII–XIX століть на теренах Східної Європи / монографія. Київ: Ліра-К, 2018. 192 с.: іл.
3. Школьна О., Прядко С. Тапісярні та персярні на теренах Речі Посполитої XVIII століття. Молодий вчений, 2021. 11 (99). С. 128–130.
4. Школьна О. Східні мотиви в килимарстві Полтавщини XVIII–XIX століть. Тези доповідей Міжнар. наук. конф. «XXI Сходознавчі читання А. Кримського». Київ, 17.11.2017–18.11.2017 р., НАН України, Інститут сходознавства ім. А. Ю Кримського. Київ, 2017. С. 52–53.
5. Школьна О. Шовк у побуті українців XVII–XIX століть і питання його зберігання й експонування у вітчизняних музеях. *Історичні студії суспільного прогресу*: зб. Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Глухів, 2014 р. Вип. 2. С. 67–79.
6. Bier Carol, editor. *Woven from the Soul, Spun from the Heart: Textile Arts of Safavid and Qajar Iran, 16th–19th Centuries*, exhibition catalogue. Washington, D.C.: Textile Museum, 1987. XVI, 336 p.
7. Edwards A. C. *The Persian Carpet*. London: Gerald Duckworth and Co Ltd, 1983. 419 p.
8. Faravahar Luxury. URL: https://www.instagram.com/faravahar_luxury/ (дата звернення: 01.02.2025 р.).
9. Herrmann Eberhart. *From Konya to Kokand – Rare Oriental Carpets III*. Munich: Published by Eberhart Herrmann, 1982. 196 p.
10. Housego Jenny. *Tribal Rugs – An Introduction to the Weaving of the Tribes of Iran*. London: Scorpion Publications, 1978. 174 p.
11. Lettenmair J. G. *Das Grosse Orientteppichbuch*. München: Mü Wels Welsermühl Verlag, 1962. 376 p.
12. May H. Beattie. *Carpets of Central Persia – With special Reference to Rugs of Kirman*. Sheffield: World of Islam Festival Publishing Company Ltd, 1976. 104 p., [8] p. of plates.
13. Neff I. C., Maggs C. F. *Dictionary of Oriental Rugs with a monography on identification by weave*. New York: Van Nostrand Reinhold Co, 1979. 238 p., [1] fold. leaf of plates.
14. Opie J. *Tribal Rugs of Southern Persia. James Opie Oriental Rugs*. Madrid: Published by Portland, James Opie Rugs, INC, 1981. 223 p.
15. Shenâcht-e Shâhkâr-ha-ye Farsch-e Irân (Meisterwerke der Perserteppiche). Teheran, 1972. 1351 p.

References:

1. Arkhiv Shkolnoi O. V. Polovi doslidzhennia Olhy Shkolnoyi [Archive of Shkolna O. V. Field research by Olga Shkolna [in Ukrainian].
2. Shkolna, O. (2018). Velykosvitski manufaktury kniaziv Radzyvilliv XVIII–XIX stolit na terenakh Skhidnoi Yevropy / monohrafiia [High-society manufactories of the Radziwill princes of the 18th–19th centuries in Eastern Europe / monograph]. Kyiv: Lira-K, 2018. 192 p.: il. [in Ukrainian].
3. Shkolna, O., & Priadko, S. (2021). Tapisarni ta persiarni na terenakh Rechi Pospolytoi XVIII stolittia. Molodyi vchenyi [Tapestry and Persian weaving in the territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the 18th century. A young scholar]. 11 (99). P. 128–130. [in Ukrainian].
4. Shkolna, O. (2017). Skhidni motyvy v kylmarstvi Poltavshchyny XVIII–XIX stolit. Tezy dopovidei Mizhnar. nauk. konf. «XXI Skhodoznavchi chytannia A. Krymskoho». Kyiv, 17.11.2017–18.11.2017 r., NAN Ukrainy, Instytut skhodoznavstva im. A. Yu Krymskoho [Oriental motifs in the carpet weaving of the Poltava region of the 18th–19th centuries. Abstracts of the reports of the Int. scientific. conference “XXI Orientalist readings of A. Krymsky”. Kyiv, 17.11.2017–18.11.2017, NAS of Ukraine, Institute of Oriental Studies named after A. Yu. Krymsky]. Kyiv, P. 52–53 [in Ukrainian].
5. Shkolna, O. (2014). Shovk u pobuti ukraintsiv XVII–XIX stolit i pytannia yoho zberihannia y eksponuvannia u vitchyznianskykh muzeiakh. Istorychni studii suspilnoho prohresu: zb. Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka [Silk in the everyday life of Ukrainians of the 17th–19th centuries and the issues of its storage and exhibition in domestic museums. Historical studies of social progress: collection of the Oleksandr Dovzhenko Glukhiv National Pedagogical University]. Glukhiv, Issue 2. P. 67–79 [in Ukrainian].
6. Bier Carol, editor (1987). *Woven from the Soul, Spun from the Heart: Textile Arts of Safavid and Qajar Iran, 16th–19th Centuries*, exhibition catalogue. Washington, D.C.: Textile Museum. XVI, 336 p.
7. Edwards, A. C. (1983). *The Persian Carpet*. London: Gerald Duckworth and Co Ltd. 419 p.
8. Faravahar Luxury. Retrieved from: https://www.instagram.com/faravahar_luxury/ (дата звернення: 01.02.2025 р.) [in Ukrainian, in English].
9. Herrmann Eberhart (1982). *From Konya to Kokand – Rare Oriental Carpets III*. Munich: Published by Eberhart Herrmann. 196 p.
10. Housego Jenny (1978). *Tribal Rugs – An Introduction to the Weaving of the Tribes of Iran*. London: Scorpion Publications. 174 p.
11. Lettenmair J. G. (1962). *Das Grosse Orientteppichbuch*. München: Mü Wels Welsermühl Verlag. 376 p. [in German].

12. May, H. (1976). *Beattie. Carpets of Central Persia – With special Reference to Rugs of Kirman*. Sheffield: World of Islam Festival Publishing Company Ltd. 104 p., [8] p. of plates.
13. Neff, I. C., & Maggs, C. F. (1979). *Dictionary of Oriental Rugs with a monography on identification by weave*. New York: Van Nostrand Reinhold Co. 238 p., [1] fold. leaf of plates.
14. Opie, J. (1981). *Tribal Rugs of Southern Persia. James Opie Oriental Rugs*. Madrid: Published by Portland, James Opie Rugs, INC. 223 p.
15. Shenâcht-e Shâhkâr-ha-ye Farsch-e Irân (Meisterwerke der Perserteppiche) (1972). Teheran. 1351 p. [in German].